

ובעזה"י דברי עשאו רושם גדול ונתבטל דברי הרב הנ"ל, אפילו לפי שיטתו.

הנה עיקר היסוד, בנוי על דברי הש"ס (מגילה די"ד ע"א), דדרשו ק"ו לחיוב קריאת מגילה, ומה מעבדות לחירות אומרינן שירה, ממיתה לחיים לא כש"כ, ופריך א"ה הלל נמי נימא, ויש ג' תירוצים, רבי יצחק אומר שמפני שאין אומרינן הלל על נס שבחו"ל, ור"נ אומר קרייתא זו הלילא, ורבא אומר בשלמא התם הללו עבדי ד' ולא עבדי פרעה וכו', אכתי עבדי אחשוורוש אנן, ובנד"ד יש לומר הלל לכל הג' טעמים, כי הנס היה בא"י, ואין לנו מגילה לקרות, ואין על ארץ ישראל כל עול של ממשלה זרה עכת"ד.

ותימא תימא אקרא על פסק זה, שצנוי על ראייה הנ"ל, צמקוס שאפילו אם נניח שק"ו הנ"ל, ניתן לדון מעצמנו, הרי שאני נדון דידן צמקוס חילוקים מהמלמד, דשם היה הנס לכל ישראל, וכאן אף אם נקרא נס היה רק לאחינו שבא"י, וצכה"ג אף לאותן שהיה להם הנס, אין לומר הלל, וכדס"ל להצה"ג ותוס' דלהלן, בתקנת הנביאים כמו שיתבאר לפנינו, עכ"פ אותן שלא היו באותו הנס, אין לומר, וצויתר אותן צחו"ל, דאכתי עבדי אחשוורוש גם לשיטתו, א"א לומר הללו עבדי ד', וגם יש לדון, דהיכא דרוב ישראל אכתי עבדי אחשוורוש הם, גם אותן המקצת שאינם לשיטתו, אין יכולים לומר הללו עבדי ד', וכ"ו לשיטת הרב הנ"ל, אצל צאמת יש לדון אף צנוג לארץ ישראל עצמו דאין יקרא שאין עליהם עול של ממשלה זרה, היכא דרוב צני המדינה, וכמעט כל העומדים בראשה, אינם שומרים תורה ומצוות, ועי' פמ"ג (א"א רס"י תקס"א), ועי' צת' חת"ס (א"א ס' קל"צ) [ד"ה איצרא] דדייק דטרם גאולה העתידה אכתי עבדי אחשוורוש אן עיי"ש.

וביותר כפי מש"כ רצינו הקדוש ז"ל שכל ענין הקמת המדינה, היא כפירה גמורה צביאת המשיח, וזהו נגד התורה, צהעצרה על שלוש שצעות שהשציע הקצ"ה את ישראל שלא יעלו צחומה ושללא ימרדו צאומות ולא ידחקו את הקץ. כאשר מצוואר היטב צספה"ק ויואל משה עיי"ש.

אמנם גם צלחי כל הנ"ל, וגם צנקים גלויים ממש, עי' צס' יערות דצב [ח"א דרוש צ'], הוצא

שערכת בס"ד בשנת תשכ"ח בשעתו כאשר רב א' פירסם והדפיס פסק הלכה שביום השנה למלחמה יאמרו הלל בברכה, ובימים ההם מי יודע אם לא היו נגררים אנשים תמימים אחר הרעיון המטעה הזה, לולי חסדי ד' שהותיר לנו את רבה"ק מסאטמאר זי"ע אשר כרועה נאמן השמיע את דבר ד' ללא חת, בספרו הקדוש "על הגאולה ועל התמורה" שכתב רבינו הקדוש בזמן ההוא, להאיר עינינו בדבריו הקדושים החוצבים להבות אש.

ועל נידון האמור כותב רבה"ק בספרו שם (אות ל"ד עמוד ע"א מהנדפס) וזל"ק: ומכש"כ המהללים נסי הרשעים ואפילו אם כוונתם לשבח להבורא יתברך, ה"ה מכחישים וכופרים ביכלתו ית' לעשות נסים נגלים אמיתיים, ואומרים בגלוי שכזה כן זה, וכן היו גם נסי יצי"מ, והלא הם מכחישים בנסי השי"ת והוא כפירה גמורה רח"ל, ומכש"כ אלו שאומרים בפירוש על נסים אלו שהם כנסים של יצי"מ, היש לך כפירה גדולה מזו וכו', ובעל העקרים [מאמר ג' פרק י"ח] פי' הפסוק [תהלים קל"ט כ'] אשר יומרוך למזימה, ותו"ד שהרשעים מגדילים שמו ית' וכוונתם למזימה, וכמו שהי' דרכם של עובדי ע"ז הקדמונים שאמרו גדול ד' ואין כבודו להשגיה בתחתונים עיי"ש. וכמו כן אלו המגדילים נמי הצלחת הרשעים, השבח הזה הוא למזימה ולהכעיס אותו ית' עכלה"ק.

ואני כאשר ראיתי בעני עמי חשבתי דאם לא נברר שכל דבריו של אותו רב בדוים, אפילו לפי שיטתו דהי' נס, - ברבות הימים הרבה יגררו אחרי פסק זה, ולכן בעז"ה כתבתי אז הקונטרס דלהלן לבאר באר היטב שכל דבריו מופרכים מעיקרא, ואין להם שום יסוד, וממילא בנפול היסוד נפל הבנין, והעליתי בעז"ה יסוד חזק לדברי רבה"ק נ"ע שאמירת הלל בחגים אשר בדו מלבם כנ"ל, אין זה מברך אלא מנאץ ר"ל, ודבר זה יש בה ג"כ עון ברכות לבטלות.

ועוד מכשול גדול שראיתי בפסק הנ"ל, שבאם יתקבל ח"ו בקל יכולים אנשים מקטני אמנה לבוא עקב זה להכחשה גמורה באחד מעיקרי האמונה ה"ה ביאת משיח צדקנו ב"ב, והאחרון הכביד, דאם יש כח ברבנים להוסיף ימים טובים, ה"נ יאמרו שיש בכחם לבטל יו"ט, כגון יו"ט שני של גליות, וכיב"ז, ר"ל.

בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע וכו', ריה"ג אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע וכו', וחכמים אומרים נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל שיהא אומרים על כל פרק ופרק וכו', וכתב רש"י וז"ל, יהושע וכל ישראל אמרוהו, כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוהו עכ"ל. והיינו דכל התנאים לא פליגו, אלא כל אחד מוסיף על דברי חבירו, וכמ"ש המהרש"א שם בח"א (ד"ה אמרו) עיי"ש, ועי' ברש"ם שם.

והנה בכל אלו (חוץ ממרדכי ואסתר, אם נאמר קרייתא זו הלילה), לא מצינו שהיו קובעים בהם יו"ט, לומר הלל בכל שנה ושנה, ציוס השנה שנעשה להם נס, ואף שהיו בא"י ונסים גלויים, ואף במה שאמר ר"א, משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, לא מצינו שהיו קובעים לומר הלל בכל שנה, ציוס שעלו מן הים, דהרי קריעת ים סוף, היה בשביעי של פסח, ואותו היום לא נקבע צין הימים שגומרים בהם את ההלל, וכדאיתא (בערכין) שם, - ולא רק שאין אומרים הלל באותו יום, אלא אף יו"ט בלא הלל לא נקבע בהם, חוץ משביעי ש"פ שיש בו מצות התורה דמועדים, ודפורים דאיריין ב' וכדלהלן, - ואף בכל אותן הימים שבמגילת תענית, חוץ מבחנוכה ופורים (א"נ קרייתא זו הלילה), אף דחנני' בן חזקי' וסיעתו, שהיו מחבצין את הלכות, עשאו לימים טובים, וכדאיתא (במס' שבת ד"ג ע"ב), והיה בא"י, מ"מ עשאו רק לאסור בתענית, ויש מהם שאסרו גם בהספד, עי' רש"י (ר"ה ד"ח ע"ב ד"ה בטלה), אצל לא בהלל והודאה.

ובזה מיושב, מה שהקשה בתשו' בית אפרים (חלק א"ח סוף"ס"ד), במה דאיתא בש"ס (יומא דף כ"ט ע"א), מה שחר סוף כל הלילה, אף אסתר סוף כל הנסים, ופריך והאיכא חנוכה עיי"ש, ואמאי לא פריך נמי, והאיכא כל הנסים הכתובים במגילת תענית, (וביותר דיש מהם שהיו אחרי נס דחנוכה) עיי"ש, - ולהנ"ל ניחא, משום דאפשר לפרש, דסוף כל הנסים, היינו מאותן דניתנו לקרות, וזוה פריך רק מחנוכה דניתן ג"כ לקרות, דקצוהו בהלל והודאה, וכמ"ש שם בצית אפרים (בסוף התשובה), ועי' בחשק שלמה (יומא) שם, דכתב עפ"י דס"ל ר"נ ב"י (במגילה), קרייתא זו הלילה עיי"ש, אצל הימים

בהג' יד יוסף שעה"ג עין יעקב (מגילה) שם והבין, מ"מ אין לומר הלל ציוס השנה, מנ"ד הלכה, וכי זה הנס הראשון שנעשה חוץ מחנוכה ופורים, מלפניהם ולאחריהם, ולא תקנו לומר הלל, ואם הראשונים כמלאכים וכו', ואיך יעלה על הדעת לומר כן אנחנו ארזי קיר כנגדם.

ואם נעין טובא, יש ראייה מדברי הש"ס להיפוך מפסק הנ"ל, ממה דתלה קושיא הנ"ל ר' חייא בר אבין אמר ריב"ק, ומה מעצדות לחירות אומרים שירה ממות לחיים על אחת כמה וכמה, פריך "אי הכי" הלל נמי נימא וכו', ואמאי לא פריך בלא זה, דלמה לא נימא הלל, לפי מה דאיתא (בפסחים דקי"ז ע"א), נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל, שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה שלא תבוא עליהם לישראל, וכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן עכ"ל, ופי' רש"י שם, על כל צרה שלא תבוא עליהן וכו', כגון חנוכה עיי"ש, וכן ברש"י (תענית דכ"ח ע"ב ד"ה מנהג) כתב בזה"ל: אצל הלל דחנוכה, כגון באחד בטבת ודאי דחי, דכיון דנביאים תיקנוהו שיהא אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל וכו' כשנגאלין יהו אומרים אותו על גאולתן כדאורייתא דמי עכ"ל. וא"כ גם פורים בכלל, וכמו דאיתא בש"ס (ערכין ד"י ע"ב), אחרי דפריך והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר, ומשני משום ניסא, פריך, פורים דאיכא ניסא לימא עיי"ש, ש"מ דתרווייהו דמו להדדי, דלריך לומר משום ניסא, וא"כ קשה מ"ש דתלי הש"ס (במגילה) קושייתו ב"אי הכי", דאף בלתי הק"ו דאמר שם מקודם, יש לפרוך דלימא משום ניסא, - וגם בהש"ס (דערכין) הנ"ל, קשה על פרבת הש"ס, והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר כנ"ל, וכי לא ידע המקשן מתקנת הנביאים, ואם לא ידע, היה צריך התרען לפרש, דהוי משום תקנת הנביאים כנ"ל.

והנראה בזה, בהקדם מה דאיתא בש"ס (דפסחים) שם, הלל זה מי אמרו, ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים וכו', ר' יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען וכו', ר"א המודעי אומר דצורה וצרק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא וכו', ראצ"ע אומר חזקי' וסיעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב וכו', ר"ע אומר חנני' מישאל ועזרי' אמרוהו

שצמגילת תענית, לא ניתנו להלל והודאה, - ואולי זה בכלל דברי הבית אפרים (שצסוף התשובה) שם עיי"ש, וכן מוכח מדברי רש"י (פסחים ק"ו) שכתב ועל כל צרה וכו', כגון חנוכה, ולא כתב, וכגון אלו הכתובים צמגילת תענית עיי"ש.

והנראה מכל הנ"ל, דתקנת הנביאים היה, רק לומר ^{הנהגה} צלל פרק ופרק, היינו הג' רגלים, וכמו שפי' הרשב"ם שם, וכן פי' רש"י (בר"ה דל"ה), ושל פרכים, מועדות, ועי' זוה צ"ב מגילת אסתר שעל ספר המלות (שורש א' אות ט') [דף י' ע"ב], אבל התקנה לומר על כל צרה שלא תבוא, כשנגאלין ממנה, היה רק לומר בשעת הגאולה, אבל לא ביום השנה, - וזוה א"ש, דשם (צמגילה), צלתי מה שאמר מקודם הק"ו, לא היה יכול להקשות, דנימא הלל צפורים מטעם תקנת הנביאים, דתקנת הנביאים משום ניסא, היה רק בשעת הגאולה מן הצרה, ולא אח"כ ביום השנה, ורק אחרי שחידש שם, דקצעו מקרא מגילה, מטעם ק"ו מעצדות לחירות, פריך "אי הכי" הלל נמי נימא, - וכן א"ש קושיית הש"ס (בערכין) שם, דפריך על חנוכה, דלא הכי ולא הכי לא לימא, דאף דבשעת הנס היו צריכין לומר מתקנת הנביאים, אבל בכל שנה אין לומר, וחידש המתקן משום ניסא, כלומר דמשום אותו הנס קצעו לומר בכל שנה, ואחרי שחידש כן, פריך דגם פורים דאיכא ניסא, לימא בכל שנה.

אבל עדיין הא גופא קשיא, מ"ש פורים וחנוכה מכל הנסים, דאף דמשום תקנת הנביאים, אין לומר רק בזמן שנעשה הנס, ומ"ש צמגילה ופורים לפי ההו"א, וכן לפי האמת למ"ד קרייתא זו הלילה, אומרים בכל שנה ביום שנעשה הנס, משום ק"ו דמה מעצדות לחירות וכו'.

והנה צמגילה א" (מגילה) שם [ד"ה חוץ], דנ"ל דגם צנר חנוכה, מלאו חכמים בשום דרשה רמו צמורה, ואולי כוונתו, למגלת סתרים לרבינו נסים, שהציא הרמב"ן (פ' בהעלותך ח-צ), דהציא בשם המדרש, כיון שהקריבו שנים עשר שצטים, ולא הקריב שצט לוי וכו', אמר לו הקצ"ה למשה, דצר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת נרות, ואני עושה בה לישראל, על ידי צניך נסים ותשועה וחנוכה שקרוי על שמם, והוא חנוכה צני חשמונאי,

ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכה המוזכר עכ"ל, וצמג"ן שם, הציא עוד כן מילמדנו וממד"ר עיי"ש. **ואפשר** לומר גם צמגילה, דיש הק"ו דמה מעצדות לחירות וכו', דאף דשם היה הגזירה, רק הכנעה והעצרת על דת, מ"מ גדול המחטיא יותר מההורגו, וכמ"ש הטו"ז (צס"י תר"ע סוס"ק ג') עיי"ש, ושוב ראיתי צריטצ"א (מגילה) שם, דכתב דגם צמגילה קמך נמי אהא טעמא דמגילה עיי"ש, - אבל מ"מ יוקשה דגם צמגילה הנסים הנ"ל, איכא ק"ו הנ"ל, ומ"מ לא מצינו שיתקנו חכמים לקרות את ההלל ביום השנה.

והנראה בזה, בהקדם מה שהקשה צמורי אבן (מגילה) שם, על הק"ו, דמה מעצדות לחירות וכו', ופי' רש"י שירה שעל הים, וקשה דהרי שירה זו לא הוקצע חוצה לדורות, אלא לשעה בשעת הנס לצד אמרוהו, ומה שחירץ אחרי שהעיר עוד בזה, דה"פ דמה מעצדות לחירות אומרים שירה, אהלל קאי, דאמר' ביום א' דפסח, שהוא [יום] יציאת מצרים, וס"ל כחכמים דאמרו (צפסחים) שם, נביאים שצנייהם תקנו לישראל וכו', הרי חזר והקשה צעמנו ע"ז [צד"ה יציאת מצרים], דדלמא מה שאומרים ציו"ט ראשון של פסח, לאו משום נס אומרים אותו, אלא מפני שהוא מועד, וגם מה דאומרים כליל פסח, כדאיתא (צפסחים דל"ה), שאין אומרים כלילה בשאר רגלים, מ"מ לפי מה דמשמע (בערכין) שם, הלל זה הוי ג"כ, מעין הלל דמועדות, דלילה המקודש לחג טעון שירה עכ"ל. - ולענ"ד היה נראה לפי פירושו, די"ל דקאי על ההלל שאמרו ביום יציאת מצרים, היינו בשעת הנס, שוב לא קשה מידי, דא"א לומר משום מועד, דאז עדיין לא נטעו על שציתת יום טוב, וכמ"ש צמיו"ט (פ"י דפסחים מ"ה [ד"ה מנה]), - אבל אף דיתורץ בזה שאר הערותיו של הטו"א, עדיין ההערה הא' במקומה, דשוב ליכא ק"ו, רק על שעת הנס עצמו, אבל לא בכל השנים באותו זמן, דמה שאומרים אח"כ בכל שנה ושנה, הוי משום המועד כנ"ל.

והנראה לענ"ד בזה, עפ"י שראיתי להגה"ק מהרצ"א ז"ל בצפר צני יששכר (צמאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד' אות ג' ח' פ"א פ"ג פ"ד ופ"ה), שהציא שכבר עמדו הראשונים, דאמאי באמת

לא קבעו יו"ט על כל הנסים שנעשו לישראל, כגון מלחמת אסא וזנו יהושפט עם הכושיים ואדומיים, יהושפט תקע בשופר, והם נפלו חללים, וחזקי' עם סנחריב, דוד עם גלית, וכן יום שהעמיד יהושע את השמש, ונחלי ארנון וכיוצא, דלא תיקנו זכרון לדורות, כמו שתקנו בחנוכה ופורים, ותי' הבני יששכר, דדוקא מה שידעו עפ"י נצואה ורוה"ק, שזכל שנה ושנה בהגיע הזמן הזה, נתגלה שוב האור ההוא, כמו שהיה בפעם הראשון, קבעו לדורות, אבל מה שידעו עפ"י נצואה ורוה"ק, שהנס רק לשעתה, לא קבעו יו"ט לדורות, - ושם (צאות ח'), הוסיף לומר, דהיכא דזמן הנצואה, מצויר בדברי הנצואה, באיזה יום בשנה ובהחודש, נתהוה הנס, נדע שההתגלות יהיה בכל שנה ושנה באותו הזמן, אבל כשאנו מצויר בדברי הנצואה יום הנס, לא היה ההתגלות רק לשעתה, ולא נקבע לדורות, - ופי' בזה דברי השאלות דרב אחאי (פ' וישלח), וכמה פסוקים, וטקסאות בהודאות, ומאמרי רז"ל בעניני חנוכה ופורים, - וצויתר אתיא כמין חומר, מה שפירש שם (צאות פ"א), אומרם ז"ל בחנוכה, לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים זהלל והודאה, וקשה למה לא עשאו יו"ט תיכף בשנה הראשונה צראותן הנס, גם מה לשון "קבעום" שהוסיפו בש"ס, על לשון התנא במגילת תענית, ופירש עפ"י הנ"ל, דהנה בזמן שהיתה הנצואה משמשת, היו יודעים תיכף בשעת הנס, שההתגלות יהיה בכל שנה וכן"ל. משא"כ בנס דחנוכה, לא ידעו אם הנס ההוא קבוע לדורות, או אם רק נתגלה אור לשעתה, ע"כ לא קבעו יו"ט לדורות, תיכף בשנה הראשונה, רק לשנה אחרת השכילו צרוה"ק, וידעו אשר שוב נתגלה האור דאשתקד, כי נפשות הצדיקים מרגישין בהתגלות אור בגבהי מרומים כנודע, ע"כ אז "קבעום" ועשאו יו"ט וכו', קבעו לדורות, - ושם (צאות פ"ג), כתב הסבר, על מה שדוקא צאלו הנסים בחנוכה ופורים, עשה הפועל ישועות ככה, שיתגלה אור הנס בכל שנה ושנה, ולא עשה כן בשאר הנסים, מזמן יציאת מצרים ואילך עיי"ש, - והיוצא מדבריו, שיש בזה טעמים נשגבים, מה שדוקא בחנוכה ופורים קבעו לדורות, ולא בשאר הנסים כנ"ל.

ובזה אחי' שפיר הק"ו דמעצדות לחירות וכו', על הנס דפורים, דאין לחלק בין שעת הנס לאחר

זה, כיון דזכל שנה נתגלה הנס, הוי כמו בשעת הנס, וספיר מדמה פורים לחנוכה (צערקין) שם, וכל זה בנס דחנוכה ופורים, אבל אין רא' לשאר נסים דהיו לשעתם, ודבר זה נמסר רק לנביאים וחכמים שהיו בזמן ההוא, - ואולי אף הימים המצוירים במגילת תענית, הרגישו חכמי הדור ההוא צרוה"ק, שנתגלה מהאור ההוא בכל שנה, ע"כ עשאו ימים טובים, שלא להתענות בהם, או גם לאיסור הספד, אבל לא היתה ההתגלות כמו בחנוכה ופורים, לומר הלל, ולא היה ג"כ לדורות, מדנצטל אח"כ, - ואם בנוגע לקביעת יום הנס ליו"ט בלא הלל, יש לדון עוד כדלהלן, אבל באמירת הלל, דלא מצינו בזה מי"מ ואילך חוץ חנוכה ופורים, הם מלהזכיר.

והנה ידעתי דיש לבע"ד לטעון, אין לנו חלק בנסתרות, ואנו יודעין רק פשוטן של דברים, ע"ז נשיב לו, דצלא"ה אין אנו צריכין לכל הנ"ל, רק ליתר שאת, דהרי לפנינו דברי הש"ס (צרכות [ריש] פ' הרואה), ורמב"ם (פ"י מה' צרכות ה"ט) וטוש"ע (או"ח סי' רי"ח) וש"פ, דהזכירו הרבה מקומות ונסים שנעשו לכל ישראל, ואף נעשו צא"י בזמן שהיו בישראל יושבין ומושלכין על אדמתן, דשפיר היו יכולים לומר הללו עצדי ד', ואם היה מן הדין לומר הלל ביום השנה, לא פסקה אף כשגלו אח"ז, וכמו זהלל די"מ, ומ"מ לא אישתמיט מי מהם לומר, דיש לומר הלל ביום השנה שנעשה הנס, (ועיין בדברי רבה"ק בעל הגאולה ועל התמורה אות ל"ה דף ע"ד מדפה"ס מה שכ' כעין זה עיי"ש). וצויתר לפי"מ דס"ל להרמב"ם (פ"ג מה' מגילה וחנוכה ה"ו), כר"י דקרייתא זו הלילה, וכן ס"ל להמאירי (מגילה) שם, ומה"ט ס"ל דאם אין לו מגילה יקרא הלל, ועי' בזה בצרכ"י (או"ח סי' תרנ"ג [אות ד']), ולא ס"ל לטעמים האחרים, דאין לומר צחו"ל, ואכתי עצדי פרעה, ואפילו אם נאמר דדוקא אחרי קדושה ראשונה דצטלה, ס"ל דאומרים על נס שצחו"ל, אבל אחרי קדושה שני' דלא צטלה, לא אמרינן על נס שצחו"ל, מ"מ עכ"פ היו צריכים לומר על נס שצא"י, וא"כ היה להרמב"ם להשמיענו הלכה זו, דבנסים שנעשו צא"י, חוץ מהצרכות שמצרכים על ראיית המקומות, צריכים לומר ג"כ הלל בשעת הנס, ואח"כ ביום השנה, אלא עכ"ח לא מצינו ולא מקצתו, והמחדש צרכות כנגד המצויר בש"ס ופוסקים, הויין צרכות לצטלות.

ובאומר הלל אף בלא ברכה לשם מצוה, יש גם משום מה שאמרו (שבת קי"ח ע"ב) כל האומר הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף, ופירש"י (שם) וז"ל: שגזיאים ראשונים תיקנו לומר בפרקים כדאמרין בערבי פסחים, וזה הקוראה תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוץ (ועי' בדברי רב"ק בעל הגאולה ועל התמורה אות ל"ד עמוד ע"א). והנה אף לאומר רק ביום אחד שצדה מעצמו אינו בכלל "הקוראה תמיד" ועי' (במג"א רס"י תקפ"ד), אבל הוא בכלל "בלא עתה", וגם לפי מה שכתב המהרש"א שם בטעמו של דבר, דמי שאומר בכל יום, לא יתפרסם אומרו על הנס, כימים הראויים לפרסם ניסא עיי"ש, זה שייך אף אם אומר רק ביום אחד שצדה מלבו, אף דיהיה ביום שאירע לו ניסא, מ"מ גורע בזה, הימים הראויים מתקנת חזו"ל לפרסם ניסא, וכדברי רב"ק (אות ל"ד שם), ובנוגע לר"ה, עיין מש"כ בס' חתן סופר (ח"ב בקונט' נר מצוה) עיי"ש.

וגם בלימוד בפשוטן של הדברים בש"ס (מגילה) שם, יראה לעין דאין ללמוד משם מק"ו הנ"ל, לחייב לומר הלל בכל הנסים, אף היכא דלא תיקנו חזו"ל, ואף היכא דשייכו כל הטעמים הנזכרים שם, דהרי אמר שם, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, לא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, אר"ח צר אצין אמר ריב"ק (ק"ו, צ"ח) ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה וכו' עכ"ל. ואם היינו אומרים דק"ו זה, ככל ק"ו דעלמא דאמרין אדם דן ק"ו מעצמו, א"כ שוב קשה אמאי קרי ליה "הותירו", וגם למה היו צריכין לתקן בנר חנוכה זהלל והודאה, וכתב הריטב"א (במגילה) שם, דסמוך נמי על האי טעמא, כלומר דאיכא ק"ו הנ"ל, ואם היה ק"ו גמור, למה היו צריכין לתקנה חדשה, וכמו דאמרין "לשנה אחרת קצעום ועשאום ימים טובים זהלל והודאה", הרי אף בלא תקנתם דינא הכי לומר הלל מק"ו, והוי מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ומה"ט ראה ליישב החת"ס (יו"ד [סוף] סי' רל"ג [ד"ה וכבר]) דברי צה"ג, שהאריכו בשיטתו הרמב"ם והרמב"ן בפה"מ (שורש א'), עיי"ש, - וגם מהא גופי' דפריך "מאי דרוש" ו"אי הכי", מוכח דהאי ק"ו, ל"ה פשיטא כל

כך, וזאת חידוש הנביאים, - ובירושלמי שם (פ"א ה"ה) איתא, דפ"ה זקנים וכמה נביאים נטערו על חידוש המגילה, משום דאין הנביא ראוי לחדש עיי"ש, ^{הא"ר חסידות} מכ"ז משמע דהאי ק"ו, הוי רק סמך לחידוש הנביאים במגילה לקובעו חובה, וכמ"ס הריטב"א עיי"ש.

והנראה בזה בצירור, דאין הק"ו הנ"ל, כמו שאר ק"ו, דאפשר לדון מעצמו, דהנה לדון את הק"ו הנ"ל, לא די לנו בקלות או חומרת הנראה אשר נללו ממנה, והטובה אשר נלמח מההללה ההיא, אלא גם לדון באיכות ההללה, דבדאי אם היה ההללה בדרך הטבע, אין ללמוד מניסי יי"מ והים לומר שירה, דאף אם היה נלמח טובה גדולה ממה שהיה צי"מ, מ"מ אם ההללה היה בדרך הטבע, אין ראוי משם, וכמו כן אף אם היה בדרך נס, מ"מ דוקא אם היה הנס בגדר הנסים שהיה צימי חנוכה ופורים, יש ללמוד משם, אבל הרי יש נסים בדרך הטבע, וגם בנסים שלא בדרך הטבע, בכמה מדרגות זה למעלה מזה, א"כ לולי דברי חזו"ל, מי היה יכול לדמות נס לנס, ובפרט לניסי דינ"מ, אשר שם נאמר ועצתי בארמ"ל וגו', איני ולא מלאך וכו', דשייד מערכות השמים וכוכבי השמים וכסיליהם, והראה לצאי עולם שאין כח בשום מזל וטבע, לפעול שום פעולה, וזאת ראונו והשגחתו וכו' וכו', כמבואר בדברי חזו"ל וספה"ק, - וגם בנוגע להטובה אשר נלמח מההללה, לא הוי רק מעבדות לחירות, אלא גם מה שקרבנו לעבודתו ית', ונעשו עיי"ז עבדי ד', וכמו שאמרו רז"ל, במאמר השי"ת בדבור הא', אשר הוצאתיך מארמ"ל וכו', ואין להאריך בזה שעיכרי ויסודי האמונה תלוי בזה, ודעת לנבון ניקל דבסברא חילוניה, נסי יי"מ עדיפא ממות לחיים, וכל זה אף לענין סתם נסים. אמנם צנ"ד בהמלחמה שהיתה באר"י, כבר ביאר רבינו הקדוש שם (בספה"ק על הגאולה ועל התמורה אות ז' דף ל"ד - ל"ו מדפה"ס) דנלחון המלחמה בדרך כלל אינו ענין של נס, אלא דבר טבעי ותלוי בהללחה, ואפילו אם יפלו רבים וגבורים ציד מעטים וחלשים, כמבואר בדברי הפמ"ג (או"ח סי' עת"ר צמ"ז סק"ג) דענין נלחון המלחמה אינו דבר נסי כלל, ולכך מה שמצרכין שעשה נסים בנר חנוכה, הוא רק על נס השמן, ולא על המלחמה, והפרמ"ג שם הראה מקום למ"ס הטו"ז

SARFUT

בתורה"ק בקבלתה התחילה אז צדיצור זה אנכי ד"א
אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו', ומעשה תעוועים
כאלו של רשעים גמורים אשר כל צד דעת יוכל להבין
שאין בהם ממשות של נסים ומדמין זה בחדא מחתא
עם יציאת מצרים, הרי זה זלזול עצום ליציאת מצרים
ומקטינין גם של יציאת מצרים שהוא יסוד כל האמונה
באופן נורא מאוד ע"כ לשונו הק'.

ואיך אפשר לילוד אשה, אף אם יהיה כגודל הארזים
גובהו, לדון מעצמו ק"ו כזה אם לא לנציח ד'
ולחכמים שהיו בזמן הנס דחוכה וצרוה"ק, וגם המה
לא הי' להם רק סמך מק"ו, אלא יסודתם צהרי
קודש, מה שנודע להם בצבואה וצרות קדשם, ואין
להוסיף על דבריהם, כי המוסיף גורע כנ"ל.

ובזה א"ש נמי, מה דאליטריך תרווייהו קראי
(מגילה דף ז' ע"א) שם, וקל וחומר כנ"ל,
והנה המהרש"א (דף ז' ע"א ד"ה כתובי) כתב,
דמשום הק"ו, ראוי לאומרו צמנות חכמים כמו
השירה, אבל לקובעה בין הכתובים ליכא למילף מק"ו,
אי לאו הני קראי, ורבי יהושע נמי דפליג, היינו שלא
ניתנה לקובעה בין הכתובים, להיות מטמא את הידים,
אבל לקרותה מדברי חכמים, אית ליה מקל וחומר
עיי"ש. אבל עדיין נ"ע, ממה דאיתא שם (ד"ז ע"א),
דאמר שמואל צרוה"ק נאמרה, ואמר עוד שם, הוא
דאמר כר' יהושע, דנאמרה לקרות ולא נאמרה לכתוב,
ופי' רש"י, דס"ל דלא ניתנה לכתוב, אלא לגורסה
בע"פ עיי"ש, וכפי מש"כ המהרש"א, דהא דלקרותה
הוי מק"ו כנ"ל, א"כ אמאי צריכים לרה"ק, הרי ק"ו
אדם דן מעצמו, ובתשו' בית אפרים שם (קס"י ס"ד)
כ' ציטוט דברי הש"ס (צדי"ב), דמשמע דדרשו
הנצי"א מדרש זה מעצמם ולא מרוה"ק, ואלו (צדי"ז)
משמע דהוי מרוה"ק, וכתב, דאפשר שהם דרשו
מעצמם, והסכים ריה"ק על ידם, וכן אמרינן (בסוף
מס' מכות [כ"ג ע"ב]), שלשה דברים עשו צ"ד של
מטה, והסכימו צ"ד של מעלה על ידם, ואלו הם
מקרא מגילה וכו' עכ"ד. ולכאורה קשה הרי ק"ו הוי
מיי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, ואמאי היו צריכים
להסכמה פרטית מצ"ד של מעלה בזה, אבל לפי דברינו
ניחא, דצאמת צלתי הסכמת הצ"ד של מעלה, לא היה
אפשר לדון ק"ו הנ"ל כנוכח, והסכימו הצ"ד של
מעלה בנוגע למקרא מגילה, וכמו כן המה היו בכחם

(סי' רי"ט סק"ו) דנס הוא רק דבר המוכח וניכר
שיוצא חוץ להיקש העולם כמו שים על נס, וניתוסף
לנו מדברי הפרמ"ג דאפילו אם יודמנו שניהם כאחד
וינחנו מעטים החלשים את הגבורים המרוצים, אין זה
דבר נסי דגם זה יוכל להיות בתכסיסי המלחמה שינחנו
החלשים המועטים באיזה תכסיס ויהיה בדרך הטבע.

ועל נד"ד צהמלחמה כתב רבה"ק שם חל"ק: כל
שכן צנידון דידן צמלחמת הציונים עם הערביים
לא היה אפילו ממשות וריח של נס. ועיי' עוד בדברי
רבה"ק שם [אות ח'] שכתב חל"ל: ובכלל הרעיון הזה
לדמותו ליציאת מצרים היא כפירה ממש בעיקרי
האמונה ר"ל, שהרי יצי"מ הוא מעיקרי האמונה
כמש"כ בטור (בס' תרכ"ה) בטעם מה שחלה הכתוב
מלות סוכה וכן הרבה מלות ציציאת מצרים: לפי שהוא
דבר שראינו צעינינו וצאזונינו שמענו ואין אדם יכול
להכחישנו, והוא המורה על אמתת מציאות הצורה
יתעלה שהוא צרא הכל לרצונו והוא אשר לו הכח
והממשלה בעליונים וצחתותיים לעשות בהם כרצונו.
ואין מי שיאמר לו מה תעשה כאשר עשה עמנו
צהוצאו אותנו מארץ מצרים באותות וצמופתים,
עכ"ל. וכן הביא מדברי הרמב"ן (סו"פ עקב) דברים
נוראים צענין טעם החובה להזכיר צ"פ ציום יציאת
מצרים עיי"ש. וע"כ סיים רבה"ק חל"ק: ומעתה אלו
המדמין נסיהם הכוזבות לנסי יצי"מ או מגדילים אותם
על נסי יציאת מצרים עפ"ל הרי מוזלים ומקטינים
בנס יצי"מ וחסר להם אחד מעיקרי האמונה, ואין לך
חירוף וגידוף גרוע מזה, ולהלן יתבאר שצחי' זו נכלל
צמ"ש ז"ל [שבת קי"ח ע"ב] כל האומר הלל בכל יום
ה"ז מחרף ומגדף עכלה"ק.

ושם (באות ע"ב עמוד קכ"ב) חלה"ק: וצאמת לא
היה צנחון מלחמתם נסים כלל, אלא הצלחה
מלוצש בדרך הטבע, כמו שצברנו לעיל, אלא אפילו לפי
שיטתם שמדמים שהי' צנחון מלחמתם איזה ממשות
של נס, אבל איך יצויר ליהודי המאמין צד' וצתורתו
לדמות איזה נס שהוא ליצי"מ, כשראו כל ישראל בכל
רגע ורגע נסים נגלים כענין מן וצאר צהליכתם
צמדצר, ואיך נמצאו יהודים שומרי תומ"צ שכוחים
ואומרים דברי פלסתר כאלו שהנסים האלו מעמידים
צכל הנסים של יצי"מ עפ"ל ורח"ל מהאי דעתא, שהוא
מינות וכפירה מאין כמוהו, הלא התחלת האמונה

לדון כן בנר חנוכה, אבל אין ראוי מזה למקום אחר כנ"ל.

וישוב אחרי כותבי כל הנ"ל, ראיתי שכל דבריו הנ"ל, מפורש יוצא מדברי באורי מהר"ר אלי' מורחי ז"ל שעל הסמ"ג (ה' מגילה) בתחילתו, שכתב בזה"ל, המנהג הרביעי מדברי סופרים, והוא דאמרינן בפ' קמח דמגילה, מ"ח נביאים ושבע נביאות לא פחתו ולא הויתרו על מה שכתב בתורה, חוץ ממקרא מגילה, ומפרש תלמודא מאי דרוש, קל וחומר, ומה מעצדות לחירות אמרו שירה ממות לחיים לא כל שכן, אינו אלא אסמכתא בעלמא, דאם לא כן מאי שהותירו על מה שכתב בתורה דקאמר, וכ"ש לדעת הרמב"ם ז"ל, שכתב בספר מנחות הקצר [ריש שורש צ'], שכל מה שלא תמצאו כתוב בתורה, ותמצא שלמדוהו באחת מי"ג מדות, אם בארו הם עצמם, ואמרו שזה גוף תורה, או שזה מדאורייתא, הנה הוא מן התורה, ואם לא יבארו זה ולא ידברו בו, הנה הוא מדרבנן, פירוש ואותו הק"ו או הג"ש, אינו אלא אסמכתא בעלמא, וכך אמרו בהדיא בפרק הקורא למפרע [י"ט ע"ב], אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים וגו', מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, ומה שהסופרים עתידים לחדש, ומה יהיו מקרא מגילה וכו' עכ"ל. - הרי כתב בהדיא, דהאי ק"ו, הוי רק אסמכתא בעלמא, והעיקר הוי מנהג מד"ס, וראיתו ממה דאמרו "והותירו", כזכר בדברינו ג"כ, והוסיף עוד לראי' (מפרק הקורא למפרע) כנ"ל, ואנחנו ביארנו הטעם, דל"ה רק אסמכתא בעלמא כנ"ל, אבל עכ"פ מה דאחאן מינה, דאין למדין מכאן למקום אחר ח"ו בעזה"י.

וישוב ראיתי עוד ראיה אחרת, והיא צם' העמק שאלה על השאלות (פ') וישלח שאלתא כ"ו אות א'), דהציא את דברי המורחי הנ"ל, וכתב דלא כן, אלא הוי ק"ו גמור, אבל רק לענין לומר הלל באותו שעה שיצאו ממות לחיים, אבל לדורות אינו אלא מה שחידשו ע"י הנביאים שביניהם, והציא ראיה לזה מדברי הרמב"ן (בשורש א'), ואין לנו אלא מה שחידשו, ומה"ט השיב על המאירי, דחידש לומר, דאם אין לו מגילה צפורים יקרא הלל, דאין לנו אלא מה שתיקנו, עכ"ל ד. - ולכאורה לפי שיטתו יוקשה, דבנוגע לזמן הנס א"ל לק"ו, אלא יש לומר מתקנת

הנביאים, שיהא אומרים כשנגאלין מנרה כנ"ל, - וצ"ל לפי"ז דהש"ס (במגילה) חולק אשיטה זו דהוי תקנת הנביאים, וכמ"ס צעיון יעקב (מגילה) שם, ודאחאן מיניה, דאף לפי מה דס"ל להעמק שאלה, עכ"פ ציוס השנה אין לנו אלא מה שתיקנו, והקשה שם על החת"ס (יו"ד סימן רל"ג) דמשמע מדבריו, דקביעת יום מועד על הנס לעולם מה"ת, מק"ו דגאולת מנרים, עיי"ש.

והנה כי כן החזיק הגאון הנצי"צ ז"ל שיטתו הנ"ל, בספרו העמק דבר על התורה (שמות י"ב - מ"ו) [כ"ו], דכתב שם, דלא מצינו מנהג לעשות זכר לנס לעולם, זולת חנוכה ופורים, קצבו חכמים בזמנם ג"כ לטעמים ידועים בענין הנס, שיהא לנו לזכר, ולא לגוף הנס בלבד עיי"ש.

והנה גם בנוגע לזמן הנס, מתקנת הנביאים, כתב שם בהעמק שאלה בהגה בשם הר"ן (שבת פ"ב [י"א ע"ב] לדפי הרי"ף ד"ה וצא"ר) בשם בה"ג, דאין אומרים הלל אלא על נרה שהרבים נכנסו - ונגאלו עיי"ש, וכן כתבו התוס' (סוכה דמ"ד ע"ב ד"ה כאן), דמיירי דוקא בגאולת כל ישראל עיי"ש, - ומש"כ דלגאולת כל ישראל "אומרים אותו לעולם", כוונתם דלאו דוקא באלו הימים שגומרין בה את ההלל, אבל קאי דוקא על שעת הגאולה, ולא אח"י ציוס השנה, וכה"ג איתא בר"ן (סוכה פ"ד [כ"ב ע"ב] לדפי הרי"ף ד"ה וכתבו), לענין צרכת שהיינו, וכתב שם, דהלל של צ' ימים טובים נמי, אע"ג דתלוי בזמן, כיון שתקנו לומר על כל נרה ונרה שלא תבא על הצבור, אין זמנו קבוע עכ"ל. כלומר דאין זמנו קבוע, דלמא איתרחיש ניסא, וי"ל בשעתה, - וכן מוכח מדברי הרמב"ן בזה"מ (שורש א'), דלא תקנו רק על ניסא של כל הצבור, דהעתיק תקנתם בזה"ל: ואח"כ נביאים שביניהם תקנוהו וכו' ועל כל נרה שלא תבא "על הצבור" וכו' עיי"ש, ולשון "הצבור" בזה' הידיעה, משמע כל הצבור.

ובהנ"ל ניחא מה דלא זכר בדברי הפוסקים הרמב"ם והטור וש"ע, לומר הלל עכ"פ בשעת הנס כתקנת הנביאים, משום די"ל א' מתרתי, או דהש"ס (במגילה) חולק ע"ז כנ"ל, או משום דהתקנה ה' על כלל ישראל, וכיון שדקה עשה

הקצ"ה עם ישראל שפזון בין האומות (פסחים דפ"ז ע"ב), ממילא לא שכיח גם לכל ישראל ביחד.

וחזית קשה ראיתי במאירי (פסחים דקי"ז) שם, כתב בזה"ל: כל יחיד שאירעתהו זרה, ונגאל הימנה, ראוי לקצוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מצריך עליו, וכן הדין בכל צבור וצבור, כך היה יסוד נביאים לאמרו על כל זרה וזרה כשנגאלים ממנה עכ"ל. דהנה הרבה שמע מינה, א' דתקנת נביאים הוי גם בצרת יחיד, ב' דגם בצרת רבים אין לצורך על הגאולה, ג' דלאו דוקא בזמן הגאולה אלא גם אח"כ, וגם דוקא ראוי ולא חיוב, ועל כן אין מצרכין, וי"צ להסביר שיטתו.

והנראה בזה, דאף דסובר המאירי, דבכלל תקנת הנביאים הוי גם יחיד, וגם דלאו בזמן הנס, אלא בכל שנה, מ"מ לית הלכתא כוותייהו, דאל"כ למה נריכים לחידוש הנביאים במקרא מגילה, ומטעם ק"ו כנ"ל, וכן לתקנת חכמים בחנוכה, כיון דהוי כן מתקנת הנביאים בכל נס, אלא דמ"מ אס אחד רונה לחוש לתקנת הנביאים, ראוי, וכלל צרכה דוקא כנ"ל, וליכא משום האומר הלל בכל יום, כיון דעושה כן לחוש לשיטה זו, - אכל כל זה דוקא לאותם שאירע להם הצרה ונגאלו ממנה, ולא לאחרים, כדמוכח מדבריו בפשיטות - וגם כ"ז ל"ה אליבא דהלכתא, כיון שלא הוצא שיטתו בש"ע ופוסקים ח"פ.

והנה גם בנוגע לדברי החת"ס (יו"ד סי' רל"ג) שהוצא בדברי העמק שאלה, באופן שסובר דקביעת יום מועד על הנס מה"ת לעולם מק"ו דגאולת מצרים, וגם הלל דחנוכה מה"ת, כמו הגדה דפסח, וכתב ע"ז דלא נראה כלל, דא"כ האריך בטלו מגילת תענית, ונשכחו אותם הימים ממנו עכ"ל. דהנה כבר תמה ההעמק שאלה, בתמיהתו על החת"ס, וצוית דהרי החת"ס שם (ד"ה אמנם ידעתי), אחרי שהציא מה דאיתא (פ"ק דר"ה), קמייטא (הימים טובים שבמגילת תענית) בטלה, אחרינייתא מוסיפים בתמיהה, ואשר ע"ז בנה הפרי חדש (או"ח סי' תנ"ו מנהגי איסור שלו אות י"ד), לדחות דברי התשו' מהר"ם אלשקר (סי' מ"ט), בענין מקומות שעושים יו"ט ציום שנעשו להם נס, וכתב ע"ז החת"ס, דבמקומו טרח הרבה ליישב מנהג פפד"מ ומצרים

שעושים פורים, ציום שנעשו להם נס, (והוא בתשו' חת"ס או"ח סי' קס"ג וקנ"א), ומשום האי ק"ו דמשעבד לחירות וכו' עכ"ל. ד - וי"ל דהיה צריך לק"ו, דאל"כ יוקשה על המגילת תענית גופיה, מהא דאין הנציא ראוי לחדש, אף בעשיית יו"ט בלא אמירת הלל, אכל כיון דיש ק"ו ל"ה חידוש, וכמ"ש המהרש"א (במגילה) שם, - אכל יוקשה, דא"כ באיזה כח היו יכולים לבטל אח"כ, כמו שהעיר בהעמק שאלה, וגם יוקשה מאד, מכל הנסים שנעשו לישראל, חוץ מחנוכה ופורים, שלא קבעו יו"ט ציום השנה שלהם כנ"ל, - אלא עכ"ל דאין צוה משום ק"ו כנ"ל, ומ"מ היו יכולים לקבל עליהם יו"ט, ציום שנעשו להם נס בלא אמירת הלל, ואין צוה משום אין הנציא ראוי לחדש, היכא דאומרים דאין זה מצוה מה"ת, באופן המבואר בדברי הרמב"ם (ה' ממרים פ"ב ה"ט), ועי' במזרחי שם, ובספר מרגניתא טבא על סה"מ שם (שורש ראשון אות ט') כמה שפלפל בדברי המהרש"א הנ"ל, ובדברי הגממה"ל חיות בספרו תורת נביאים (מאמר כל תוסף פ"ב) עיי"ש.

אבל מה שהציא בהעמק שאלה מדברי החת"ס כן גם לענין אמירת הלל, הנה להמעין בדברי החת"ס, יראה דאדרבה כתב שם (בסוף התשובה), דקביעת יום מועד ציום עשיית נס, הוא ק"ו דאין מ"מ זה רק לעשות איזה זכר, אף מה לעשות, זה דרבנן, ואף שכתב אח"כ, "דאפשר" קריאת המגילה דאין לומר שירה, כמו שנוה צפסח לספר ציני"מ צפה, ה"נ ממות לחיים חייב לומר שירה צפה, וא"כ היה יולדק קצת דברי בזה"ל (כנ"ל), מ"מ חזר מזה תוכ"ד וכתב בזה"ל, אלא עכ"פ לא הי' לו למנותו מ"ע צפ"ע, כיון שהוא כלול בכלל ספור יצי"מ וכו' עכ"ל. הרי אחרי דמסתפקי ליה להחת"ס, כמו שהתחיל, רק בדרך אפשר כנ"ל, איפשטא ליה דא"א לומר כן, מטעם דלא הי' לו למנותו למ"ע צפ"ע כנ"ל, הרי גם החת"ס סליק בזה, דא"א לומר דהלל הוי בכלל הק"ו, רק הוי מצוה צפ"ע, וממילא היכא דאיתמר איתמר, ולא במק"א, וזה אף לשיטת החת"ס, ומכ"ש לפי מה שבארנו בשם המזרחי וס"פ, דהאי ק"ו הוי רק אסמכתא, ואף אס הוי ק"ו גמור, זה רק בחנוכה ופורים מטעם שכתבנו. ועי' בסוף דברינו עוד מדברי החת"ס.

וגם בנוגע לעשיית יו"ט בלא אמירת הלל, דפליגו בזה ^{המהר"ם אלשקר והפר"ח} כנ"ל, דס"ל להפר"ח דהוי מנהג בטעות, כיון דאמרינן (במס' ר"ה), קמיינתא בטל אחריינתא מוסיפין כנ"ל, ואם מוסיפין הוי יו"ט דרשות עיי"ש, - הנה החת"ס (או"ח סי' קס"ג וקנ"א) שם, כתב דלפי שיטת הפר"ח, איסורא נמי איכא, אבל חולק עליו בעיקרא לדינא, דלמסקנא לא קיי"ל דאחריינתא אין מוסיפין, והיכא שאינו אבל להם, יוסיפו ויוסיפו עיי"ש. - והנה מה שהביא החת"ס שם רא"י לדבריו, מהמבואר (במגילה י"ד ע"א) [וּבְעֶרְכֵּן (י' ע"ב)] שם, דמשחרב ציהמ"ק הוכשרו כל הארצות לומר שירה, ודוחק לומר רבא שהוא בתרא (דס"ל כן שם), ס"ל נמי לא בטלה מגילת תענית עכ"ד. - לא הבנתי, דהרי הש"ס מיירי שם משחרב ציהמ"ק ראשון, ועי' בטו"א שם, דאחי' כמ"ד דקדושה ראשונה לא קדשה לע"ל עיי"ש, ומה רא"י משם למה דאמרינן דבטלה מגילת תענית דהי' אחרי חורבן ציהמ"ק השני, ואם לומר כיון דהוי כן מדינא, אינו יכול ליבטל, א"כ יוקשה על דברי הש"ס דבטלה מגילת תענית וכנ"ל, ועוד לפי מה דכתב הטו"א, דתלוי אס קדשה לע"ל, א"כ בקדושה שני', למ"ד דקדשה לע"ל, לא הוכשרה לומר שירה, (ושזו מנאחי' שכתב כן בתשו' כת"ס דלהלן), והחת"ס שם מיירי בחו"ל, - אבל צאמת החת"ס צעזמו, כתב עוד טעם לפסק המהר"ם אלשקר הנ"ל, ופסקו כן המג"א והא"ר (סוס"י תרפ"ו), דהא דאמרו שלא להוסיף, היינו דוקא דומיא דהנך שפשטו בכל ישראל, אבל עיר א' ומדינה א' צפ"ע, אינו דומה להנך, ומותר בלא פקפוק עיי"ש, ונדע מש"כ הפוסקים, דהיכא דפוסק א' כתב שני נדדים, אין לסמוך ע"ז היכא דליכא רק נד אחד.

ובזה תבנא לדינא, בנוגע לאמירת הלל, ביום שנעשה לו נס, צין ליחיד וצין לצבור, אין לסור מהמבואר בש"ע ופוסקים, והצרכה הוי צרכה לבטלה, וזה אף צאותו מקום, ולאותן האנשים שנעשו להם הנס, ומכ"ש דהוי כן, צמקום אחר ולאנשים אחרים כנלענ"ד.

שוב ראיתי בר"ן מגילה (די"ד ד' ע"א לדפי הרי"ף סוד"ה ת"ר) שם, דסיים - על טעמא דרבא, דלא אמרינן הלל בפורים, דאכתי עבדי

אחשורוש אנן, - בזה"ל, והאי טעמא דרבא סגי לכל נס העשוי בחוץ לארץ בעוד שישראל בגלות עכ"ל. והמשמעות, דמהאי טעמא אין אומרים על כל נס, ולא דוקא על נס דפורים, משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן, וש"מ לכאורה הא זולת זה הטעם, היינו צריכים לומר על כל נס הנעשה בחו"ל, וכן למד הכתב סופר (או"ח סי' ק"מ) הפירוש בדברי הר"ן עיי"ש, וא"כ שוב היכא דל"ש עבדי אחשורוש, (אם ימצא כן במציאות), יש לומר הלל גם על שאר נסים.

הנה אף אם יהיה הפירוש כן, י"ל דקאי רק על אמירת הלל בשעת הנס, אבל כדמעיינין שפיר בדבריו, חזינן דאין ראיה מדבריו, בהקדס להעיר טובא לפי הנ"ל, א' על מה דכ' הכת"ס, בטעם דברי הרי"ף, דסיים בזה"ל "הלכך לא אמרינן הלילא בפורים", ולא הזכיר מכל הנסים, משום דהזכיר רק פורים, דהוא דין הנריך, ולא דבר על האפשר ועמיד להיות להתחדש, צ' דבחו"ל אין נריך לטעם דרבא, אלא אף גם לר"ג, כיון דקדושה שני' קדשה לע"ל, אין אומרים על נס שבחו"ל כנ"ל, עיי"ש, כ"ז יוקשה על הר"ן, על מה דהזכיר פה שאר נסים, ומה דחקו להר"ן לסור מדרך הרי"ף בזה, וגם למה דיין הר"ן "לכל נס הנעשה בחוץ לארץ", הלא מטעם דרבא, אף בא"י צומן של"ש לומר הללו עבדי ד', אין לומר הלל, וגם צ"צ הלשון שצ"ר "והאי טעמא דרבא סגי" וכו', וכי מי דיצר קודם משאר נסים לומר דלא סגי, דנריך לומר דלטעמא דרבא סגי, - אבל צאמת הפירוש הפשוט בדבריו, דדיבור הזה יש לו שייכות, למה שכתב הר"ן שם (בד"ה משנכנסו), שעל אחתתא דר"ג, על טעמא דרבא יצחק, לפי שאין אומרים שירה על נס הנעשה בחו"ל, מציאת מנרים דנס העשוי בחו"ל, הביא הרי"ף הא דתניא, עד שלא באו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, וע"ז הביא הר"ן, מה דאיתא בש"ס, דלר"ג ורבא היינו דוקא בעודן בארץ, אבל לאחר שגלו, חזרו שאר ארצות להכשירן לומר שירה והלל בנס העשוי בהם, הלכך האי טעמא דברייתא "לא סגי" עכ"ד, כלומר, דהאי טעמא דברייתא ל"מ בנס דפורים, משום דלאחר שגלו חזרו להכשירן, ומה"ט הוצרך ר"ג לומר קריאתה זו הלילא, ורבא חידש טעם דאכתי עבדי אחשורוש אנן, וע"ז אמר הר"ן, דאף דטעמא דברייתא "לא סגי" לנס העשוי בחו"ל, אחרי

שגלו, אבל "האי טעמא דרבא" סגי" לכל נס העשוי בחו"ל, כלומר גם צנס דפורים דאיריין ביה, אף דנעשה לאחר שגלו, "צעוד שישראל בגלות", כלומר משום דאכתי עצדי אחשורוש אן, - ומוזה א"ש דאמר בלשון "סגי", שהוא לאפוקי ממה דאמר מקודם דטעמא דברייתא "לא סגי", ודייק, לכל נס העשוי "בחץ לחרץ", משום דסובב על מה דאמר מקודם, דנס הפורים דסליק מיניה דטעמא דברייתא "לא סגי", שלא לומר על נס העשוי בחו"ל, לאחר שגלו, ע"ז אמר דטעמא דרבא "סגי" אף צנס כזה, ובאמת לא נטה כלל מדברי הרי"ף בכל זה, וממילא אין ראיה כלל מדברי הרי"ף לנסיים אחרים, חוץ מנס דפורים דאירי ביה כנלענ"ד.

ובמה דנראה מדברי החת"ס בתשובה (או"ח סי' קצ"ב) דשייך לומר הלל, גם על נס אחר חוץ חנוכה ופורים, הרי הוא החליט שם בלא"ה, דעד גאולה עתידה אכתי עצדי אחשורוש אן כנ"ל, וכיון דאין נפ"מ לדינא, לא חש לדקדק בכל דבריו הנ"ל.

וישוב נתעוררתי לעיין בתשו' חיים שאל (ח"צ סי' י"א), ושמתתי לראות שצעה"י לא מעדו אשורי, וכיוונתי באזה מדברינו לדעתו הגדולה, היינו, דטעם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, דהשמיטו את תקנת הנביאים הנ"ל, משום דס"ל כשיטת התוס' והסמ"ג, דתקנת הנביאים היתה דוקא על נס של כל ישראל, וכתב דבהכי אתנח לו, דכמה נרות היו לשונאי ישראל עיר או מדינה ונעשה להם נס, ויש שקבלו יו"ט בו ציום, ויש שעשו מגילה, ולא שמענו שקצעו לומר הלל, - וגם הביא שם דברי המאירי (פסחים) הנ"ל, וכתב דלית הלכתא כוותי, משום דמהפוסקים ז"ל, מוכח דלא סבירו להו הכי, והכי נקיטי רבני ישראל מדורות ראשונים ואחרונים שלא תקנו לומר הלל בתשועת ד', - והוסיף לומר בזה"ל, ועיין תחזינה, מש"כ התוס' והסמ"ג במ"ש (תענית דכ"ח [ע"ב]), יחיד לא יתחיל, דיש כמה פירושים, והאריך הרא"ם והאחרונים הלא בספרתם וכו', ומשו"ה לא תקנו רבני הדורות, שיאמרו הלל בתשועתם, דאיכא כמה סברות (כההיא) [בההיא] דתענית, והתקנה לא היתה אלא כל ישראל עכ"ל.

והנה אף דלא משה החיד"א ז"ל בכל תוקף נגד המתאמצים לומר הלל בתשועתם, והיינו דוקא בלא צרכה, כמו שהביא שם, מה שהרצ מהר"י פייאמיטה ז"ל, תיקן בקהל עדתו שיאמרו הלל משניצלו מנצרתם, וכתב, דסמך על מ"ד דכ"ז בצרכה, ולכן תיקן לומר הלל בלא צרכה, והחיד"א הוסיף לשיטתם, לומר ההלל שלא במקום שאומרים הלל, אבל למעשה לא הסכים אף לומר בלא צרכה, וכמו שסיים בזה"ל, ושבח אני את רבני ליורנו ז"ל, שכאשר אירע להם שנת תק"צ לתפ"ץ נרת הרעש וניצולו, תקנו תענית ציום ההוא בכל שנה, ובש"ק לומר הלל הגדול כ"ו כל"ח במקום שתקנוהו רז"ל בזמירות זנעמה וניגון יפה, ולא תקנו לומר הלל וכן ראוי לעשות עכ"ל. הרי דבצרכה בודאי ס"ל דאין לומר, אלא אף בלא צרכה ס"ל כן כנ"ל. וכ"ש צנ"ד דל"ה לא בכלל נס ולא בכלל ישועה ויו"ט לישראל. כמבואר לעיל.

ועי' עוד בספרו צרכי יוסף (או"ח סי' תפ"ז אות ו'), שכתב, דמדאמר אין [אומרים] שירה על נס שבחו"ל, משמע דאין אומרים כלל, ואי תימא דדוקא הקפידה בצרכה, גם צפורים נימא בלא צרכה עיי"ש"ה, (ורק בליל פסח, י"ל דזולת מה דאומרים בצרכה, לא פריך כלל (בערכין ד"י), די"ל משום שמחה, כמ"ש בתשו' הרי"ף מייגש עיי"ש"ה), וש"מ דהיכא דאין מלוה, ואומר משום מלוה, אף בלא צרכה איכא קפידה.

אך נ"ע מה שלא העיר בתשו' חיים שאל צנידונו, מטעמי דרבא, דאכתי עצדי אחשורוש אן, ומה גם דלפי מש"כ בצרכ"י (סי' תרצ"ג אות ד'), להוכיח מדברי הפוסקים, דהלכה כרב דהוא צתרא, ואם נידונו שם הו' בחו"ל, וכמו עיר ליורנו שהביא בסוף דבריו הנ"ל, וגם מקומו של הרצ מהר"י פייאמיטה ז"ל, כנראה שהיה בחו"ל, שהיה חותנו מה"ר שמשון מרפוניו אב"ד דק"ק אנקונא ז"ל, עי' שם הגדולים (מע' ספרים אות ש - ז"ט), א"כ הרי יש גם משום דאין אומרים שירה בחו"ל כנ"ל, אבל י"ל דרצה להוכיח, דאף להמאירי דס"ל דהלכה כר"נ דקרייתא זו הלילא, אין לומר על נס אחר וכנ"ל.

ובמה נמנעו אמרי יושר מה שכתב רבה"ק (על הגאולה ועל התמורה אות מ"ד דף פ"ח מדפה"ס) חלה"ק: והנה דבר ברור שעצם הכניסה

למלחמה זו ה' באיסור, ומה גם לכוף את כלל ישראל
לנצח וללחום באומות ולהכניס ע"ז את ישראל לסכנה
הוא נגד דעת תורתנו הקדושה, וכל העובר על זה
וכופס למלחמה ומפקיר דמי אלפים ורצבות נפשות
ישראל לסכנת הריגה שלא צרשות והופך דעת תורה
ה"ז רוצח גמור ושופך דם, ואשמת דמי ישראל תלויים
בראשו וכו', עכ"ל¹⁷³⁴⁵⁶⁷ ק. ושם (באות מ"ה) כתב וז"ל,
אלא אפילו לשיטתם הכוזבת שחפצים ורואים בקיומה
של המדינה להיות ככל הגוים, ולמלאות תאות לבצם
בעקירת הדת והתורה¹⁷³⁴⁵⁶⁷ ק כח הממשלה, אבל איך יעזו
פניהם הדתיים הנגזרים עמהם לומר שהיה מלחמתם
צרשות התורה וכו' עכ"ל ק.

ואחרי כל אלה ראיתי בקובץ איגרות מאת הגאון
החזון איש זלה"ה (סי' ז"ז), וכדאי להעתיק
דבריו, וז"ל, עניני ההלכה קצועים הם ע"פ התורה
שעיקרן בכתב ופירושן בתורה שבע"פ, ואף נציא אין
רשאי לחדש עד שמלאו להן סמך בתורה, וכשם
שהגרעון בכלל נלחם מהתורה, כך ההוספה על מצות
התורה נלחם מהתורה וכו', כן קציעת תענית לדורות

הוא בכלל מצוה דרבנן, ומה שיש בידינו הוא מזמן
שהיתה עדיין נצוה, ואיך נעז פנינו דור שטוב לו
השתיקה - להרהר זאת לקצוע דברים לדורות, והרי
ההנעה הזאת מעידה עלינו כמתכחשים¹⁷³⁴⁵⁶⁷ כלל חטאתינו
ושפלינו, בזמן שאנו מלוכלכים בעוונותינו וצפשינו,
דלים ורקים מן התורה וערומים ממצוות, אל נא
נעבור לגדולות ממנו, נחפשה דרכינו ונשובה, וזה
חובתנו כמו שנאמר הלא זה נוס וגו' עכ"ל.

והנה דבריו הג"ל אמורים כלפי ההנעה לקצוע
תענית לדורות אחר חורבן יהדות איירופא,
ומכ"ש ששייכים הדברים בנוגע לענינו.

ג.ב. ושם נדפס באחד מכ"ע היוצאים באר"י (מיום
וע"ש¹⁷³⁴⁵⁶⁷ ק בחקתי כ"ו אייר תשכ"ח מ"א לעומר)
זוה"ל: לשאלת רבים, הננו מוסרים שמרן הגאון ר'
יעקב קניבסקי (שליט"א) ז"ל נשאל על דבר שמנעים
לומר הלל בצרכה ביום כ"ח אייר ולבטל בו דיני
ספירה, והשיב זוה"ל: "שזהו איסור חמור ונורא של
צרכה לבטלה ושל עקירת יסודות דדיני תורה" ק ר"ל.

סימן יא

בענין נשיאת כפים לכהן משותק ל"ע שאין יכול לחלוץ נעליו

ע"ד השאלה אודות כהן יחיד בביהכ"נ, אשר יש
לו ל"ע שיתוק ברגליו, ומחמת זה אינו יכול
לפעמים להוריד מנעליו בנ"כ, וכהן זה הוא בתוך
שנה לאבילות, ומתפלל לפני העמוד, והשאלה איך
ינהוג לגבי דוכן, ומה טוב ונכון מה שהעלית
בביאור הילכתא דא, אמנם אין עתותי עמדי להכנס
בעומק הענינים בכל מה שהעלית מש"ס ופוסקים,
ולקצר אני צריך.

הנה קיי"ל בשו"ע או"ח (סי' קכ"ח סעי' ה') לא
יעלו הכהנים לדוכן צמנעלים, אבל צמני שוקיים
שרי, ומקור הלכה זו מגמ' סוטה (מ' ע"א) עיי"ש
וצ"י באורך, וכתב ע"ז הרמ"א: ויש מחמירין אם הם

בס"ד, ירושלים, יום ו' ערש"ק אחר"ק כ"ד
למטמוגי"ם שנת תשמ"ז לפ"ק. פה קרית טלז - סטון
בהרי ירושלים שתובב"א.

שלו' וכט"ס אל כבו' נכדי היקר הרה"ג סוע"ה חוב"ט
צמ"ס וכו' עקיבא מנחם סופר שליט"א רב דביהמ"ד
י"ד סופר פעה"ק ת"ו.

אחדשה"ט ושלו' ב"ב היקרים שיחיו, יקרת דברך
בביאור הלכה הגיעני לנכון, ונהייתי לראות בעז"ה רב
חילך לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, קולע אל
השערה ולא יחטיא המטרה, על יסודות נאמנים
מהגמ' והראשונים שו"ע ונו"כ, חילך לאורייתא.